

DOI 10.51558/2490-3647.2025.10.1.323

UDK 316.356.2-053.6(497.11)

Primljeno: 25. 12. 2024.

Izvorni naučni rad
Original scientific paper

Jelena Tanasijević, Ana Bilinović Rajačić, Jovana Čikić

MLADI I BRAK U SRBIJI U RODNOJ DIMENZIJI – ISKUSTVA, PREDUSLOVI I PERCEPCIJE

Karakteristike bračnosti mladih u Srbiji pokazuju sličnosti sa savremenim evropskim trendovima odlaganja i opadanja univerzalnosti braka i destandardizacije partnerstva. Ove promene tumače se u širem kontekstu društava zahvaćenih procesom druge demografske tranzicije. Rad nudi svojevrsnu empirijsku proveru modela druge demografske tranzicije u domenu bračnosti, fokusirajući se na analizu bračnosti, preduslova i percepcija braka među mladima na teritoriji Autonomne Pokrajine Vojvodine (Srbija) u rodnoj perspektivi. Istraživanje je sprovedeno tokom proleća 2024. godine i u njemu je učestvovalo 989 mladih ispitanica i ispitanika. Osnovu za prikupljanje podataka je činio elektronski upitnik. Rezultati istraživanja potvrdili su rodne razlike u percepciji braka i obeležjima bračnosti mladih, koje su izražene u domenu percepcije preduslova za stupanje u brak, prednosti i nedostataka bračnog života, kao i najboljih godina za ulazak u brak. Time je potvrđena osnovna, kao i većina pomoćnih hipoteza koje se odnose na pojedine aspekte analize. Izneti podaci govore u prilog delimične destandardizacije partnerstva i prakse bračnosti među mladima u našem društvu, obeležene kombinacijom elemenata tradicionalizma i postmodernih vrednosti.

Ključne reči: mladi; druga demografska tranzicija; brak; postsocijalistička tranzicija; rodna dimenzija

1. UVOD

Većinu savremenih (evropskih) društava karakteriše transformacija/prekomponovanje institucije braka (Sobotka 2008; Sobotka and Toulemon 2008; Thornton and Philipov 2009; Bobić 2003a, 2003b, 2006; Petrović 2011; Pešić Jenačković 2021) kao odjek širih društvenih procesa koji se odvijaju od 70-ih godina 20. veka. Reč je o post-indu-strijskom i neoliberalnom razvoju ekonomije, porastu značaja (viših nivoa) obrazovanja, jačanju sekularizma, porastu ekonomske i javnodruštvene aktivnosti žena, intenzifikaciji urbanizacije i migracija, jačanju individualizacije i samoaktualizacije i krizi države blagostanja (Petrović 2011; Bobić 2003b). Ovi procesi su strukturni preduslovi druge demografske tranzicije (dalje: DDT), jednog od fundamentalnih teorijskih okvira analize savremenih promena u domenu sadržaja i forme braka, porodice i roditeljstva (Van de Kaa 1987; Lestheaghe 1992, 2010; Zaidi and Morgan 2017; Billari and Liefbroer 2004).

U kontekstu transformacije braka i bračnosti ove promene očitavaju se u: a) opadanju univerzalnosti i popularnosti braka; b) padu ukupnog prvog nupcijaliteta; c) uvećanju divorcijaliteta; d) porastu kohabitacija, kao i e) trajnog odustajanja od partnerstva (eng. *committed singles*) (Bobić 2003b). Pored toga za savremena društva karakteristična je i diverzifikacija bračnih formi, novo vrednovanje i pridavanje novih značenja braku, kao i nova očekivanja od bračne zajednice (Tomanović i Stanojević 2024). Ujedno, menja se i pozicija sklapanja braka na individualnoj životnoj putanji (u poređenju sa ranijim generacijama), kao i struktura preduslova neophodnih za ulazak u brak (Bonnie, Stroud and Breiner 2015; Tomanović 2012b; Tomanović i Stanojević 2015).

Društveni teoretičari posvetili su znatnu pažnju analizi potencijalne konvergencije i divergencije u navedenim trendovima transformacije braka i bračnosti među evropskim zemljama (Sobotka 2008; Sobotka and Toulemon 2008; Thornton, and Philipov 2009; Kuijsten 1996). Kada je reč o domaćoj literaturi na ovu temu, dominiraju radovi u kojima se analiziraju: a) intenzitet i obim pomenutih savremenih promena bračnosti u našem društvu (Bobić 2003a, 2003b, 2012; Milić 2010; Šobot 2010; Magdalenić 2016); b) promene bračnosti i porodičnih modela u postsocijalističkim zemljama u kontekstu zakasnele, zaustavljene, zamrznute, blokirane, nepotpune, usporene, prekinute ili otežane tranzicije, kao i u poređenju sa evropskim društvima (Bobić 2006a; 2012; Bobić i Vukelić 2011; Petrović 2011; Kuhar 2009; Negovanović 2017) i c) koncept i praksa tranzicije u odraslost u kontekstu studija životnog toka (Ignjatović 2009; Tomanović i Ignjatović 2004, 2006a, 2006b). Rezultati istraživanja

ovog problema koja uključuju rodnu dimenziju nisu konzistentni – neki nalazi upućuju na veću naklonost žena životu u bračnoj zajednici (Inglis and Greenglass 1989; Ivkov Džigurski, Đukićin Vučković, Stajić, Sekulić, Ivanović Bibić, Milanković Jovanov and Dragin 2023), drugi govore o većem odklonu mladih žena od braka (Bobić 2006b), dok treći ukazuju na to da je rod statistički značajna varijabla kada su u pitanju spremnost za brak i vreme za sklapanje braka, ali ne i stavovi prema braku (Larson, Benson, Wilson and Medora 1998). Takođe, u nekim ranijim istraživanjima ukazuje se na to da su „žene generalno progresivnije nego muškarci (u pogledu transformacije braka i bračnosti – prim. aut.)“ (De Coninck, Van Doren, and Marhijs 2020: 76).

Uopšteno, karakteristike transformacije braka i bračnosti mladih u Srbiji pokazuju određene sličnosti sa savremenim evropskim trendovima odlaganja braka, kao i destandardizacije partnerstva (Pešić Jenačković 2021; Bobić 2003a, 2003b; 2006; Petrović 2011). Imajući u vidu ovakav trend ovaj rad nudi svojevrsnu empirijsku proveru modela DDT u domenu percepcije i prakse braka među mladima. Konkretno, istraživačka pažnja usmerena je na analizu iskustva bračnosti, kao i preferencija i percepcije braka među mladima na teritoriji Vojvodine (Republika Srbija) u rodnoj perspektivi.

Domaća istraživanja sličnog istraživačkog fokusa su prilično oskudna (Blagojević 1989; Ljubinković 2014; Mihić i Petrović 2007; Petrović i Zaharijevski 2015; Bobić 2012; Ivkov Džigurski, Đukićin Vučković, Stajić, Sekulić, Ivanović Bibić, Milanković Jovanov and Dragin 2023). Iz tog razloga, o iskustvu bračnosti, kao i percepciji i preferencijama mladih u vezi sa brakom u Srbiji, mahom se saznaje posredno, analiziranjem rezultata domaćih istraživanja na temu: a) determinanti bračnog i reproduktivnog ponašanja mladih i stavova mladih o roditeljstvu (Pešić Jenačković 2016; 2021; Kuburović 2003a; 2003b; Bobić 2012; Stanković 2003), b) vrednosnog sistema mladih (Pešić 2006; Mojić 2012; Sakač i Marić 2019; Kamenarac 2006) i c) „markera“ tranzicije u odraslost (Ignjatović 2009; Tomanović i Ignjatović 2004, 2006a, 2006b; Bobić 2012). S tim u vezi ovaj rad predstavlja svojevrsnu dopunu socio-demografske analize trendova bračnog ponašanja i percepcije braka među mladima u srpskom društvu, analizirajući pojedine vrednosne i normativne elemente njihovog promišljanja o braku i bračnim praksama kroz prizmu rodne dimenzije.

Na osnovu prethodno izloženog u radu se polazi od pretpostavke da postoje razlike u obeležjima bračnosti, kao i preduslovima i percepciji braka među mladim ženama i muškarcima. Osnovna pretpostavka dopunjena je pomoćnim hipotezama koje

opisuju rodne razlike u: a) iskustvu bračnog života (h1), b) preduslovima za sklapanje braka (h2, h3) i c) percepciji prednosti i nedostataka braka (h4, h5 i h6)¹:

- h1: mlade žene češće i ranije stupaju u brak od mladih muškaraca;
- h2: mlade žene češće ističu da je za stupanje u brak potrebno da budu ispunjeni preduslovi koji se tiču oba partnera, a ne samo njih same;
- h3: mladi muškarci češće ističu da je za stupanje u brak potrebno da budu ispunjeni preduslovi resursa, dok mlade žene češće ističu preduslove bliskosti;
- h4: mlade žene najčešće kao prednost braka navode rađanje i zajedničku brigu o deci, dok im je glavni nedostatak sukob sa partnerovim roditeljima;
- h5: mladi muškarci najčešće kao prednost braka navode rađanje i zajedničku brigu o deci, dok im je glavni nedostatak gubitak lične slobode;
- h6: mlade žene više nego mladi muškarci zagovaraju odlaganje sklapanja u brak.

2. METOD ISTRAŽIVANJA

Analiza rodne dimenzije percepcije braka i iskustva bračnosti među mladima izvršena je na osnovu primarnih podataka prikupljenih u anketnom istraživanju. Podaci korišćeni u ovom radu deo su šire baze podataka prikupljenih u istraživanju koje je sprovedeno na teritoriji Autonomne Pokrajine Vojvodine (Republike Srbije) tokom proleća 2024. godine.

Osnovu za prikupljanje podataka je činio elektronski upitnik koji se sastoji od 40 pitanja.² Upitnik je kreiran u Google Forms i inicijalno distribuiran putem društvenih mreža. Prikupljanje podataka bilo je u potpunosti anonimno. Ispitanici su u uvodnom delu upitnika mogli da se upoznaju sa predmetom i ciljem istraživanja, kao i da nakon toga daju svoju pismenu saglasnost da učestvuju u prikupljanju podataka. U istraživanju je učestvovalo ukupno 989 ispitanica i ispitanika (Tabela 1.). Uzorak je dobrovoljački i „grudva snega”. Dva osnovna kriterijuma za učestvovanje u istraživanju bili su starost (između 18 i 34 godine)³ i prebivalište na teritoriji Vojvodine. Prikupljeni

- 1 H1 je definisana na osnovu statističkih pokazatelja; h2 i h3 su definisane na osnovu saznanja o rodno očekivanom ponašanju; h4 i h5 su takođe definisane na osnovu saznanja o rodno očekivanom ponašanju, kao i ranijim istraživanjima o percepciji funkcije braka, dok je h6 utemeljena na saznanjima o pravcima transformacije rodno režima ka uspostavljanju novih standarda u rodnim ulogama.
- 2 Prvu grupu činila su pitanja kojima se prikupljaju osnovni podaci o ispitaniku (18 pitanja). Druga grupa pitanja se odnosi na stavove i iskustva o braku i to su pitanja čiji su prikupljeni podaci pretežno korišćeni u ovom radu (11 pitanja). Treća grupa pitanja (pet pitanja) odnosi se na stavove i iskustva o vanbračnoj zajednici, dok su četvrtom grupom pitanja prikupljeni podaci o stavovima i iskustvu mladih o razvodu (šest pitanja).
- 3 Kao donja starosna granica prilikom odabira uzorka uzeto je punoletstvo, odnosno pravni status pojedinca koji omogućava njegovo samostalno donošenje odluke o stupanju u brak. Gornja starosna granica (34 godine) usvo-

podaci su analizirani primenom osnovnih statističkih metoda u SPSS 20.0 (metodi deskriptivne statistike, koeficijent korelacije, neparametarski testovi).

Tabela 1. Opšte karakteristike uzorka

Pol	%	Radni status	%
muški	30,8	zaposlen/a	35,9
ženski	69,2	vlasnik/ca preduzeća	2,5
Starosne kategorije	%	poljoprivrednik/ca	0,8
18 – 21	47,8	freelancer/ka	1,5
22 – 25	25,5	nezaposlen/a	8,2
26 – 29	14,0	još se školuje	48,4
30 – 34	12,5	nešto drugo	2,6
Obrazovanje	%	ocena finansijske situacije	%
osnovna škola	5,1	odlična	2,5
srednja škola	67,8	veoma dobra	15,2
viša škola, strukovne studije	6,0	dobra	57,2
fakultet	14,2	loša	16,1
master, magistar, doktor nauka	7,0	veoma loša	9,0
stambena situacija	%	religioznost	%
u stanu/kući u vlasništvu roditelja	46,4	uopšte nisam religiozan/a	14,7
u stanu/kući u vlasništvu	11,8	skloniji/ja sam neverovanju nego verovanju	11,6
u iznajmljenom prostoru	30,3	ne znam, ne mogu da procenim	28,2
u studentskom domu	7,6	skloniji/ja sam verovanju nego neverovanju	28,4
nešto drugo	3,9	veoma sam religiozan/a	17,1
mesto odrastanja	%	tip porodice	%
selo	29,9	mala porodica	68,1
manji grad	33,3	proširena porodica	31,3
veći grad	17,1	ostalo	0,6
veliki grad	19,7		

Izvor: rezultati istraživanja

3. REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Rezultati istraživanja pokazuju da apsolutna većina mladih nikada nije bila u braku (83,9%). Ovo je ujedno i očekivan rezultat, s obzirom na tendenciju odlaganja nupcijaliteta. Za razliku od većine, tek 11,3% anketiranih je (bilo) u braku, dok svaka dvadeseta mlada osoba živi u vanbračnoj zajednici. Uprkos opštem trendu odlaganja ulaska u brak primetna je statistički značajna razlika u bračnom stanju ispitanika i ispitanica ($\chi^2=10,497$, $p=,005$, Cramer's $V=,103$) – to znači da je među ženama više

jena je imajući u vidu fenomen produžene mladosti tj. odlaganje i otežanu tranziciju u odraslost koja je karakteristična za savremeno srpsko društvo, kao i aktuelne demografske trendove u vezi sa nupcijalitetom (Tomanović i sar. 2012; Tomanović i Stanojević 2015; Bubalo-Živković i Lukić 2015).

onih koje su (bile) u braku (12,9% prema 7,9%), kao i onih koje kohabiraju (3,9% prema 0,8%) nego među muškarcima.

Ukoliko detaljnije analiziramo bračnu strukturu, uočavamo da se među mladima koji nikada nisu bili u braku izdvajaju dve podgrupe ispitanika. Prva je grupa onih koji trenutno nemaju partnera/partnerku i ona je najzastupljenija, kako među ispitanicama (37,9%), tako i među ispitanicima (45,6%). Druga podgrupa se odnosi na one koji su u vezi dužoj od šest meseci – ona je zastupljenija među mladim ženama (32,2%) nego među mladim muškarcima (26,6%). Bez stalnog partnera kao i u kraćoj vezi je više ispitanika nego ispitanica (6,9% prema 3,4%, odnosno, 10,5% prema 8,0%).

Ispitanici koji su (bili) u braku su stupali u bračnu zajednicu između 18. i 32. godine, pri čemu se najviše njih venčalo sa navršenih 25 i 26 godina (po 12,9%). Rezultati istraživanja pokazuju da su kasne dvadesete (od 25 do 29 godine) najčešći period ulaska u brak (44,4%).⁴ Iako nema statistički značajne razlike ($\chi^2=1,685$, $p=.194$), uočava se da je prosečna starost ulaska u brak među mladim ženama (24,3 godina) nešto niža od prosečne starosti sklapanja braka među muškarcima (25,1 godina).

Među onima koji nisu u braku (89,4%), 7,4% decidno navodi da ih brak uopšte ne zanima, dok je svaki sedmi anketirani koji trenutno nije u braku neodlučan. Većina onih koji planiraju da stupe u brak ističu da nameravaju da to urade, ali ne u skorijoj budućnosti (50,2%), dok se svega 3,2% ispitanika na ovaj korak zapravo već i odlučilo (zakazalo venčanje, vereni su). Analiza pokazuje da nema statistički značajne razlike između bračnih planova mladih žena i muškaraca ($\chi^2=7,958$, $p=.159$, Cramer's $V=.090$). Ipak, uočava se da mladi muškarci više nego žene: a) ne planiraju da stupe u brak (7,9% prema 6%), b) neodlučni su (14,8% prema 11,8%) ili c) planiraju brak, ali ne u skorijoj budućnosti (36,7% prema 34,5%). Mladih žena je više jedino u grupi onih koji navode da planiraju stupanje u brak u narednih nekoliko godina (33,3% prema 31,1%).

Ispitanici koji ne žele brak, kao glavne razloge za to najčešće ističu da im je udaja/ženidba nepotrebna za zajednički život sa partnerom (34,2%). Pored toga, njih 19,0% u ovoj grupi ističe da se sklapanje braka ne uklapa u njihovu trenutnu životnu situaciju, kao ni životne aspiracije. Po 8,9% ispitanika koji ne žele brak istaklo je da: a) su imali prethodno loše iskustvo i ne žele da ponovo učine „istu grešku“, b) žele da sačuvaju svoju nezavisnost ili da c) jednostavno ne žele da budu u braku.⁵ Uočene su određene sličnosti, ali i razlike u argumentima ispitanika i ispitanica

4 S druge strane, u ranim dvadesetim, brak je sklopilo 39,5% ispitanika i ispitanica. Svega 8,8% anketiranih je u brak ušlo mlađe od 20 godina, dok je 7,2% mladih u brak ušlo sa 30 i više godina. Uočena je statistički značajna razlika u prosečnoj starosti ulaska u brak onih koji su i dalje u braku i onih koji su se razveli ($\chi^2=20,556$, $p=.004$) tako da su razvedeni ranije stupali u brak (21,8 godina) nego oni koji su i dalje u braku (25 godina).

5 U ostale argumente za nesklapanje braka ispitanici i ispitanice navode: odsustvo vere u brak (kao zajednicu i

protiv braka: i jedni i drugi navode da im brak nije potreban za zajednički život, ne veruju u instituciju braka, kao i da misle da neće naći adekvatnog partnera. Pored toga, mlade žene češće navode želju za očuvanjem nezavisnosti, prethodna loša iskustva, kao i činjenicu da ne žele decu (pa time ne vide ni potrebu za brakom), dok muškarci ističu obaveznost bračnih odnosa i dosadu bračnog života.

Svega 1,5% mladih smatra da nije potrebno da budu ispunjeni bilo kakvi preduslovi da bi sklopili brak. Ostali, pak, ističu različite događaje i/ili karakteristike koje bi trebalo da se dogode i/ili da ih partner/ka poseduju kako bi oni sami bili spremni da se venčaju. Tri se preduslova za ulazak u brak izdvajaju, nezavisno od toga da li su mladi već u braku ili ne: ljubav, poverenje u partnera/ku, kao i finansijska obezbeđenost (oboje imaju posao) (Tabela 2.). Nasuprot ovome, najmanje važni preduslovi za sklapanje braka su: roditeljsko odobravanje i priznavanje partnera/ka, ispunjeni životni ciljevi i aspiracije, kao i obezbeđen bilo kakav životni prostor (npr. iznajmljen stan, stan u vlasništvu, stanovanje kod roditelja).

Tabela 2. Preduslovi za sklapanje braka, prema polu (%)

preduslov	muškarci	žene	ukupno
moje zaposlenje, lična finansijska nezavisnost	51,8	43,9	46,3
da oboje imamo posao	40,0	53,7	49,4
ljubav	81,6	82,0	81,9
poverenje u partnera/ku	71,8	71,9	71,9
obezbeđen bilo kakav životni prostor (npr. iznajmljen, u vlasništvu, kod roditelja)	15,4	14,9	15,1
obezbeđen prostor za samostalan život sa partnerom/kom	29,8	39,9	36,8
roditeljsko odobravanje i prihvatanje partnera/ke	6,2	10,2	9,1
saglasnost oko zajedničkih životnih ciljeva	39,7	51,3	47,7
ispunjeni moji životni ciljevi i aspiracije	8,5	12,6	11,3
završeno moje školovanje	10,8	20,6	17,6
da smo oboje završili školovanje	13,1	18,0	16,5
seksualna privlačnost sa partnerom/kom	23,0	26,6	25,5
nisu mi (bili) bitni nikakvi preduslovi	2,6	1,0	1,5

Izvor: rezultati istraživanja (napomena: podaci se odnose na rezultate dobijene nakon označavanja tri najvažnija preduslova)

kao instituciju), odsustvo pravog partnera, odsustvo poverenja u ljude uopšte, kao i nemogućnost sklapanja istopolnih brakova u našem društvu.

Kada se u analizu uvede rodna dimezija, uočavaju se razlike u shvatanju ispitanica i ispitanika o određenim preduslovima za brak (Tabela 2). Mladi muškarci nešto više od žena ističu da im nisu (bili) potrebni nikakvi ispunjeni preduslovi za ulazak u brak ($\chi^2=3,613$, $p=.057$, Cramer's $V=.060$). Takođe, rodno se razlikuje i učestalost tzv. individualno ($\chi^2=24,815$, $p=.000$, Cramer's $V=.215$) i obostrano orijentisanih preduslova⁶ ($\chi^2=5,833$, $p=.054$, Cramer's $V=.090$) – mlade žene ređe navode neki od individualno orijentisanih (51,9% prema 59,7%), a češće neki od obostrano orijentisanih preduslova (77,6% prema 63,9%). Kod sedam od 13 analiziranih pojedinačnih preduslova uočene su statistički značajne razlike između žena i muškaraca.⁷ Ukoliko se, pak, odgovori grupišu, uočavaju se statistički značajne rodne razlike u učestalosti navođenja preduslova resursa ($\chi^2=11,133$, $p=.049$, Cramer's $V=.117$) – češće ih navode mlade žene (83,8% prema 80,7%). S druge strane, nema statistički značajnih razlika u učestalosti navođenja preduslova bliskosti, kao i preduslova vrednosti.⁸

Za većinu anketiranih (64,7%) glavna prednost bračnog života sastoji se u uzajamnom pomaganju i zajedništvu. Svaki sedmi anketirani ističe da je prednost braka u tome što se u braku rađaju deca i što se supružnici zajednički o njima brinu, dok 8,8% mladih ističe da je glavna prednost braka u tome što se na taj način životne brige i problemi dele, a time i lakše rešavaju. Ostale razloge (npr. dostupan seksualni partner, finansijska zaštita, pravna zaštita, sredstvo protiv usamljenosti) navodi po manje od 3% ispitanika. Svega 4,4% ispitanika smatra da život u braku nema nikakvih prednosti nad nebračnim životom. S druge strane, čak petina ispitanih ističe da život u braku nema nedostataka.⁹

6 Individualno orijentisani preduslovi su oni koji se tiču samo pojedinca/ispitanika (npr. moje zaposlenje), dok obostrano orijentisani preduslovi podrazumevaju one koji se odnose na oba partnera (oboje smo završili školovanje, oboje imamo posao).

7 Moje zaposlenje / lična finansijska nezavisnost ($\chi^2=5,353$, $p=.021$, Cramer's $V=.074$); zaposlenje oba partnera ($\chi^2=15,735$, $p=.000$, Cramer's $V=.126$); obezbeđen prostor za samostalan život sa partnerom/kom ($\chi^2=9,208$, $p=.002$, Cramer's $V=.096$); roditeljsko odobravanje i prihvatanje partnera/ke ($\chi^2=4,393$, $p=.036$, Cramer's $V=.067$); saglasnost oko zajedničkih životnih ciljeva ($\chi^2=11,463$, $p=.001$, Cramer's $V=.108$); završeno školovanje ($\chi^2=13,957$, $p=.000$, Cramer's $V=.119$); završeno školovanje oba partnera ($\chi^2=3,631$, $p=.057$, Cramer's $V=.067$). To znači da je mladim muškarcima važnije da budu lično finansijski obezbeđeni, dok je mladim ženama bitnije da pre stupanja u brak oboje budu zaposleni, da imaju obezbeđen prostor za samostalan život, da su usaglašeni oko zajedničkih životnih ciljeva, da su oboje završili školovanje, kao i da roditelji prihvataju njihov izbor partnera.

8 Preduslovi bliskosti ($\chi^2=3,280$, $p=.194$, Cramer's $V=.061$); preduslovi vrednosti ($\chi^2=4,297$, $p=.117$, Cramer's $V=.091$).

9 Iako nema statistički značajne razlike ($\chi^2=17,689$, $p=.125$, Cramer's $V=.125$), ovo češće ističu oni koji su (bili) u braku (27,7%).

Među onima koji uočavaju izvesne nedostatke bračnog života (79,9% od ukupnog broja anketiranih), najviše njih (34,2%) ističe rutinizaciju partnerskih odnosa. Kao potencijalnu opasnost u bračnom životu mladi navode i neophodnost prilagođavanja tuđim zahtevima i potrebama (24,2%) što je u vezi sa njihovom procenom da život u braku zahteva puno ličnog truda (16,6%), ali i, kod nekih ispitanika, sa jasno izraženim strahom od gubitka lične slobode (13,8%). Svaki deseti anketirani smatra da je glavni nedostatak ulaska u bračnu zajednicu taj što se sklapanjem braka stupa i u nove srodničke/tazbinske odnose, koji potencijalno mogu da naruše kvalitet bračnog odnosa. Svaki pedeseti ispitanik i ispitanica smatraju da je zahtev za monogamijom glavni nedostatak bračne zajednice.

Rezultati analize pokazuju da postoji statistički značajna rodna razlika u percepciji prednosti ($\chi^2=29,771$, $p=,000$, Cramer's $V=,174$) i nedostataka ($\chi^2=37,215$, $p=,000$, Cramer's $V=,194$) bračnog života. Ako se posmatraju prednosti, rodne razlike su najuočljivije u slučaju isticanja: a) seksualnih odnosa (među mladim muškarcima je 6,5 puta više onih koji ističu ovu prednost braka nego među mladim ženama), b) rađanje i odgajanje dece (1,7 puta više muškaraca) i c) zajedništva i međusobnog pomaganja (1,2 puta više žena). Interesantno, među ženama je 1,5 puta više onih koje ističu da brak nema prednosti nego među muškarcima.

Ukoliko se posmatraju rodne razlike u percepcijama nedostataka braka, tada se uočava da je: a) među ženama 1,6 puta više onih koje ističu teškoće potencijalnih sukoba sa tazbinom nego među muškarcima, dok je b) 1,5 puta više mladih žena koje ističu teškoće prilagođavanja drugome nego među muškarcima. Nasuprot tome, među muškarcima je: a) 1,6 puta više onih koji ističu potencijalno gubljenje lične slobode, b) 1,2 puta je više onih koji smatraju da brak nema nedostataka, dok je čak c) 10,8 puta više onih koji ističu zahtev za monogamijom kao glavni nedostatak braka.

Najviše mladih smatra da su najbolje godine za ulazak u brak kasne dvadesete, kako za žene (63,6%) tako i za muškarce (48,2%). Međutim, uočena je statistički značajna rodna razlika u percepciji najboljih godina za sklapanja braka, kako kada se govori o ženama ($\chi^2=42,041$, $p=,000$, Cramer's $V=,206$), tako i o muškarcima ($\chi^2=27,603$, $p=,001$, Cramer's $V=,167$). Čak 20,3% muškaraca smatra da bi žene trebao da se udaju pre navršene 25 godine, dok je istog mišljenja svega 8,6% ispitanica. Takođe, više je ispitanika koji smatraju da bi muškarci trebalo da se žene pre navršene 25 godine nego ispitanica (5,9% prema 2,3%). Sa porastom poželjnih godina za sklapanje braka za žene i za muškarce, raste i razlika u udelu ispitanika i ispitanica koji ih preferiraju (Tabela 3).

Tabela 3. Poželjne godine za sklapanje braka za ženu i za muškarca, prema polu ispitanika

poželjne godine	sklapanje braka za žene		sklapanje braka za muškarce	
	% muškarci	% žene	% muškarci	% žene
manje od 20	0	0,1	0,3	0
21 – 24 godine	20,3	8,5	5,6	2,3
25 – 29 godina	59,7	65,4	53,1	46,1
30 – 34 godine	11,5	16,8	31,8	37,9
35 – 39 godina	0	1,2	1,0	4,8
40 i više godina	0,7	0,4	0,3	1,2
bilo koje godine	1,0	0	1,0	0,1
to je individualno	5,6	6,7	5,9	6,3
nikad	0	0,1	0	0,1
ne znam	1,3	0,7	1,0	1,2

Izvor: rezultati istraživanja

Na osnovu analiziranih podataka, uočava se da su ispitanice sklonije zagovaranju odlaganja nupcijaliteta, kako u slučaju žena, tako i u slučaju muškaraca. Jedino uočeno odstupanje od ovog obrasca je u slučaju preferencije 40 i više godina za sklapanje braka za žene i to bi se eventualno moglo objasniti preferiranim godinama za rađanje u bračnim okvirima. No, reč je o malom broju ispitanika i ispitanica što otežava donošenje zaključka.

4. DISKUSIJA

Rezultati istraživanja pokazuju da većina ispitanika i ispitanica nikada nije bila u braku, što odgovara opštem trendu odlaganja nupcijaliteta u našem društvu (RZS 1990-2022; Bobić i Vukelić 2011; Tomanović i Stanojević 2015), kao i trendu karakterističnom za zemlje zahvaćene procesom DDT (Lesthaeghe 2010). Nalazi prethodnih istraživanja na temu braka i bračnosti u našem društvu ukazuju na to da se brak kod mladih visoko vrednuje (Blagojević 1988; Tomanović 2012a; Tomanović i Stanojević 2015). U odnosu na evidentiranu tendenciju, nalazi ovog istraživanja ukazuju na delimično odstupanje u ovom domenu koje je moguće protumačiti izmenjenim društvenim okolnostima svakodnevice mladih. Suštinski, reč je o više o deklarativnom, a manje o faktičkom vrednovanju braka (Vasić 2012; Tomanović i Stanojević 2024). Brak kao vrednost se optira na osnovu „racionalizacije postojećih (strukturnih) okolnosti/prepreka ...“ (Petrović 2011: 70), tj. donošenje odluke o

sklapanju, odlaganju ili odustajanju od braka je u savremenom srpskom društvu više rezultat nužnosti (usled dugotrajne krize i strukturalnih prepreka), a manje „svesnog biranja“ (Bobić i Vukelić 2011: 159).

Nalazi istraživanja su ukazali na rodne razlike u percepciji i praksi braka među mladima. Evidentirana je izraženija bračnost među ženama, kao i njihovo ranije stupanje u brak u odnosu na muškarce, uz opšti trend pomeranja prosečnih godina ulaska u prvi brak ka kasnim dvadesetim godinama. Uočene trendove potvrđuju i zvanični statistički podaci na nacionalnom (RZS 1990-2022) i internacionalnom nivou (UN 2016). Ovo ukazuje na utemeljene rodno diferencirane obrasce i standarde u zasnivanju porodice prokreacije u našem društvu (Šobot 2022), tj. na od ranije uočeni pritisak na mlade žene da stupe u brak (Inglis and Greenglas 1989).

Nalazi istraživanja stavova mladih iz društava u okruženju ukazuju na glavne preduslove za stupanje u brak - reč je o pronalaženju odgovarajućeg partnera, finansijskoj sigurnosti, kao i životu u stabilnoj i perspektivnoj državi (Gvozdanović, Ilišin, Adamović, Potočnik, Baketa i Kovačić 2019), što se uveliko poklapa sa rezultatima ovog istraživanja (ljubav, poverenje u partnera/ku, finansijska sigurnost). Uočene rodne razlike u isticanju individualno ili obostrano orijentisanih preduslova za brak sugerišu da je mladim ženama važnija usklađenost partnera u pogledu životnih situacija i odluka (npr. zaposlenje i/ili završeno školovanje oba partnera, usaglašenost oko životnih ciljeva) od individualnih postignuća ili aspiracija. Ovo se može dovesti u vezu sa njihovom težnjom ka egalitarnosti u domenu životnih šansi, usklađivanju porodičnih i profesionalnih uloga i obaveza, ali i stavom da brak podrazumeva odgovornost između partnera (Tomanović i Stanojević 2015). S druge strane, veće insistiranje ispitanica na ispunjenosti resursa kao preduslova prilikom promišljanja o braku potencijalno ukazuje na to da je reč o generaciji mladih žena koje (iako ranije od muškaraca ulaze u brak) reevaluiraju i modifikuju uvrežene rodne obrasce ponašanja u domenu ličnog, partnerskog i porodičnog života.

Identifikovane rodne razlike u percepciji prednosti bračnog života ukazuju na to da mladi muškarci stavljaju akcenat na prednosti u vidu rađanja i odgajanja dece (tzv. odgovornost ka deci; Tomanović i Stanojević 2015) i dostupnosti seksualne partnerke. Reč je o elementima braka koji su integralni deo njegovog tradicionalnog poimanja (brak = porodica = reprodukcija). Ovo je potvrđeno i u ranijim istraživanjima u kojima se pokazalo da su muškarci skloniji tradicionalnijim stavovima u ovom domenu (Petrović 2011; Inglis and Greenglass 1989). S druge strane, ističući zajedništvo i uzajamnu pomoć, mlade žene dominantno naglašavaju postmoderne elemente braka (brak = partnerski odnos), odnosno, ideal „drugarskog braka“ (Tomanović

iStanojević 2024). Ovo delimično odgovara nalazima istraživanja iz društava u regionu (Gvozdanović, Ilišin, Adamović, Potočnik, Baketa i Kovačić 2019).

Kada je, pak, reč o rodnim razlikama u percepciji nedostataka braka, mlade žene se mahom pribojavaju zahtevne adaptacije i potencijalnih sukoba koji mogu da proizađu iz ličnih nekompatibilnosti u domenu tazbinskih odnosa, dok su mladi muškarci u svojim „strahovima od braka“ više orijentisani na gubljenje individualne slobode i izazov praktikovanja monogamije. Ovo delimično odgovara nalazima koje iznose Inglis i Greenglass (1989), a prema kojima muškarci takođe ističu strah od gubitka lične slobode, ali i rizičnost braka, potencijalni sukob porodičnih i poslovnih obaveza, dok je među ženama izraženija bojazan od ulaganja prevelikog truda, kao i teškoća u prilagođavanju životu sa drugim.

Naposletku, rezultat da mlade žene otvorenije zagovaraju odlaganje nupcijaliteta (kako za žene, tako i za muškarace) ukazuje na visoko vrednovanje individualnog razvoja i postignuća u kontekstu životnih izbora, aspiracija i profesionalnog ostvarenja. Međutim, s obzirom na ranije iznete podatke o njihovom faktičkom bračnom ponašanju (prosečne godine stupanja u brak, broj udatih i žena koje kohabiraju) može se postaviti pitanje koliko izneti stavovi o favorizovanju odlaganja nupcijaliteta realno doprinose promeni ponašanja žena na način na koji o tome govori Kol (Coale 1973, navedeno prema Petrović 2011)¹⁰. Pritom, ne treba zaboraviti da mlade žene u našem društvu ističu da „osećaju mnogo veći pritisak od strane društva da se prilagode stereotipnim rodnim ulogama“ (Čvorić, Saković 2021) te da njihov „položaj (u poređenju sa položajem muškaraca – prim. aut.) nije jednak i da je diskriminišući“ (Stojanović i Ivković 2020: 151).

5. ZAKLJUČAK

Rezultati istraživanja potvrđuju početnu hipotezu o postojanju rodnih razlika u iskustvima bračnosti, kao i preferencijama i percepciji braka. Pomoćne hipoteze koje se odnose na pojedine aspekte analize su većinom potvrđene: a) pomoćna hipoteza o rodnim razlikama u pogledu iskustva bračnog života; b) pomoćna hipoteza o preferencijama u pogledu preduslova za sklapanje braka (h2 – orijentacija preduslova

10 Kol u svom modelu opisuje tri uslova promene ponašanja: a) novo ponašanje mora da donosi više prednosti nego nedostataka, b) novo ponašanje mora da bude društveno dozvoljeno/prihvatljivo i c) novo ponašanje mora da bude izvodljivo u datim društvenim okolnostima (Coale 1973, navedeno prema: Petrović 2011). U ovom slučaju, izneti stavovi opisuju zadovoljen prvi uslov, dok se čini da su druga dva delimično limitirana (rodno determinisani kulturni standardi o odlaganju braka za žene; društveno dostupni resursi koji ženama omogućavaju odlaganje ulaska u brak).

za brak) i c) dve pomoćne hipoteze koje se odnose na rodne razlike u percepciji braka (h5 – prednosti i nedostaci braka za mlade muškarce i h6 – zagovaranje odlaganja braka), dok je jedna pomoćna hipoteza delimično potvrđena (h4 – prednosti i nedostaci braka za mlade žene). Pomoćna hipoteza o tipu preduslova za brak (h3) nije potvrđena.

Sveukupno posmatrano, rezultati ovog istraživanja govore u prilog delimične destandardizacije partnerstva i prakse bračnosti među mladima u našem društvu (Pešić Jenačković 2021; Bobić 2003a, 2003b, 2006; Petrović 2011). Uočena tendencija nije rigidna, već posredovana kombinacijom elemenata tradicionalizma i postmodernih vrednosti. U kontekstu rodne percepcije braka i iskustva bračnosti, inkliniranje potonjim vrednostima može se tumačiti kao indikator novih potencijalnih promena u rodnom režimu i rodnoj asimetriji (Hughson 2015). Ove promene su vidljivije u vrednosnoj sferi (na nivou diskursa), dok je konkretna realizacija (na nivou prakse) željenih modela ponašanja u domenu bračnosti uveliko otežana strukturnim ograničenjima i otežavajućim društvenim okolnostima karakterističnim za srpsko posttranzicijsko društvo (Bobić 2006a, 2012; Bobić i Vukelić 2011; Petrović 2011; Kuhar 2009; Negovanović 2017). Imajući na umu navedene okolnosti, u slučaju mladih muškaraca i žena evidentna je kasna tranzicija u odraslost po južnoevropskom modelu (Iacovu 2002 navedeno prema: Tomanović i Stanojević 2024), u skladu sa obrascima „kulture odlaganja“ (Reiter 2009, navedeno prema Tomanović i Stanojević 2024). Naime, „tranzicione putanje mladih žena i muškaraca ne pokazuju znake heterogenizacije, već odlaganja ključnih momenata za kasnije životno doba“ (Tomanović 2012b: 239). U daljoj elaboraciji ove problematike posebnu plodotvornost pokazuju studije životnog toka kao širi eksplanatorni okvir za proučavanje tranzicije u odraslost.

Uvažavajući ograničenja ovog istraživanja (uži regionalni karakter, ograničena komparabilnost rezultata usled ograničenog broja studija istog tematskog fokusa), ono daje doprinos malobrojnim domaćim analizama (specifičnih aspekata) rodne dimenzije braka i bračnosti i trasira put novim istraživačkim pitanjima u ovom domenu, poput teme interseksionalnosti. Na ovaj način mogli bi se pružiti detaljniji uvidi u specifičnosti bračnih iskustava i percepcija pojedinih podgrupa, putem kojih bi se došlo do potpunijeg objašnjenja pravca transformacije rodnih režima u specifičnim društvenim okolnostima našeg društva.

LITERATURA

1. Billari, Francesco C., Aart Liefbroer (2004), "Is the Second Demographic Transition a useful concept for demography? Introduction to a Debate", *Vienna Yearbook of Population research*, 2(1), 1-3.
2. Blagojević, Marina (1988), "Stavovi mladih prema braku", *Sociologija*, 3(1), 181–194.
3. Blagojević, Marina (1989), *Stavovi mladih o braku i roditeljstvu*, magistarski rad, Filozofski fakultet u Beogradu
4. Bobić, Mirjana (2003a), *Brak ili/i partnerstvo: demografsko sociološka studija*, Institut za sociološka istraživanja Filozofskog fakulteta u Beogradu, Beograd
5. Bobić, Mirjana (2003b), "Prekomponovanje braka, partnerstva i porodice u savremenim društvima", *Stanovništvo*, 41(1/4), 65-91.
6. Bobić, Mirjana (2006a), "Blokirana transformacija bračnosti u Srbiji – kašnjenje ili izostanak druge demografske tranzicije?" u: Smiljka Tomanović (ur.), *Društvo u previranju: sociološke studije nekih aspekata društvene transformacije u Srbiji*, Institut za sociološka istraživanja Filozofskog fakulteta, Beograd, 121-138.
7. Bobić, Mirjana (2006b), "Bračnost stanovništva Vojvodine na početku trećeg milenijuma", *Zbornik Matice srpske za društvene nauke*, 121, 313-323.
8. Bobić, Mirjana, Vukelić, Jelisaveta (2011), "Deblokada druge demografske tranzicije", *Sociologija*, 45(2), 149-176.
9. Bobić, Mirjana (2012), "Stalled De-Standardization of Partnerships – Case of Young People in Serbia", *Sociologija*, 54(2), 351-367.
10. Bonnie, Richard, Claire Stroud, Heather Breiner (2015), *Investing in the Health and Well-Being of Young Adult*, National Academy Press, USA
11. Bubalo-Živković, Milka, Lukić, Tamara (2018), *Mladi u Srbiji početkom 21. veka*, Republički zavod za statistiku, Beograd
12. Čvorić, Jovana, Lara Saković (2021), *Mladi u Srbiji*, dostupno na: <https://mons.rs/mladi-u-srbiji>; posećeno: 10. 12. 2024.
13. De Coninck, David, Shauni Van Doren, Koen Marhijs (2020), "Attitudes of Young Adults Toward Marriage and Divorce, 2002-2018". *Journal of Divorce and Remarriage*, 62(1), 66-82.
14. Gvozdanović, Anja, Vlasta Ilišin, Mirjana Adamović, Dunja Potočnik, Nikola Baketa, Marko Kovačić (2019), *Mladi u Hrvatskoj 2018-2019*, Friedrich Ebert Stiftung, Zagreb

15. Ignjatović, Suzana (2009), "Aktuelni problemi u istraživanju tranzicije u odraslost sa osvrtom na Srbiju", *Stanovništvo*, 47(1), 7-22.
16. Inglis, Alison, Greenglass, Esther R. (1989), "Motivation for Marriage among Women and Men", *Psychological Reports*, 65(3), 1035-1042.
17. Ivkov Džigurski, Anđelija, Smiljana Đukićin Vučković, Stefan Stajić, Milena Sekulić, Ljubica Ivanović Bibić, Jelena Milanković Jovanov, Aleksandra Dragin (2023), "Attitudes of university students towards institution of a marriage", *Family Forum*, 12, 15-30.
18. Hugson, Marina (2015), "Rodni režimi na poluperiferiji", *Zeničke sveske – Časopis za društvenu fenomenologiju i kulturnu dijalogiku*, 21, 255-265.
19. Kamenarac, Olivera (2006), "Struktura porodice kao faktor formiranja mišljenja mladih o braku i temeljima uspešnog braka", *Pedagoška stvarnost*, 9/10, 802-821.
20. Kuburović, Ankica (2003a), "Stavovi studenata relevantni za buduće reproduktivno ponašanje", *Stanovništvo*, 41(1-4), 43-64.
21. Kuburović, Ankica (2003b), "Stavovi mladih u Srbiji o roditeljstvu u periodu društvenih promena (kraj 80-ih i kraj 90-ih)", *Sociološki pregled*, 37(3-4), 117-136.
22. Kuhar, Metka (2009), "Da li su bivše jugoslovenske države države druge demografske tranzicije?", U: Milić, Anđelka, Smiljka Tomanović (ur.), *Porodice u Srbiji danas u komparativnoj perspektivi*, Institut za sociološka istraživanja, Filozofski fakultet, Beograd, 43-63.
23. Kuijsten, Anton (1996), "Changing Family Patterns in Europe: A Case of Divergence?", *European Journal of Population*, 12(2), 115-143.
24. Larson, Jeffry, Mark Benson, Stephan Wilson, Nilufer Medora (1998), "Family of Origin Influences on Marital Attitudes and Readiness for Marriage in Late Adolescents", *Journal of Family Issues*, 19(6), 750-768.
25. Lesthaeghe, Ron (1992), *The Second Demographic Transition in Western Countries: An interpretation*, Vrije Universiteit Brussel, Interuniversity programme in demography. IPD-Working Paper 1991-2, Brussels; dostupno na: <http://interfacedemography.be/wp-content/uploads/2016/02/WP-IPD-1991-2.pdf>, posećeno 15. 12. 2024.
26. Lesthaeghe, Ron (2010), "The Unfolding Story of the Second Demographic Transition", *Population and Development Review*, 36(2), 211-251.
27. Ljubinković, Marijana (2014), "Values such as marriage and family among young people", *Istraživanja u pedagogiji*, 4(2), 95-114.

28. Magdalenić, Ivana (2016), "Uticaj bračnosti na fertilitet u Srbiji i Evropskoj Uniji", *Demografija*, 13, 175-190.
29. Mihić, Ivana, Jelica Petrović (2007), "Brak i porodica kao vrednosti kod studenata Novosadskog Univerziteta", *Pedagoška stvarnost*, 57(3-4), 288-301.
30. Milić, Anđelka (2010), "Porodica i izazovi globalne transformacije", u: Milić, Anđelka (prir.), *Vreme porodica. Sociološka studija o porodičnoj transformaciji u savremenoj Srbiji*, Čigoja štampa i Institut za sociološka istraživanja, Filozofski fakultet, Beograd, 115-147.
31. Mojić, Dušan (2012), "Means of Getting Ahead in Post-Socialist Serbia: Perceptions and Preferences of Young People", *Sociologija*, 54 (2), 303-314.
32. Negovanović, Olivera (2017), "Zastupljenost i osnovne karakteristike vanbračnih zajednica u Srbiji i Evropskoj uniji", *Demografija*, 14, 65-82.
33. Pešić, Jenačković Dragana (2016), "Attitudes of Serbian youth from rural and urban areas toward marriage and reproduction", *Sociološka luča*, 10(1), 21-38.
34. Pešić Jenačković, Dragana (2021), "Tip naselja kao determinanta bračkog i reproduktivnog ponašanja mladih", *Sociološki pregled*, 55(2), 352-377.
35. Pešić, Jelena (2006), "Persistence of Traditionalist Value Orientations in Serbia", *Sociologija*, 58(4), 289-307.
36. Petrović, Jasmina S., Dragana S. Zaharijevski (2015), "Student's Perception of Marriage, Family and Parenthood in the Light of Religious Identity and Religious Tolerance: A Comparative Perspective", *Collection of Papers of Faculty of Philosophy*, 45(3), 3-26.
37. Petrović, Mina (2011), "Promene bračnosti i porodičnih modela u postsocijalističkim zemljama: zakasnela i nepotpuna ili specifična druga demografska tranzicija?", *Stanovništvo*, 1, 53-78.
38. Republički zavod za statistiku (1990-2022), *Demografska statistika*, Beograd
39. Sakač, Marija D., Mia R. Marić (2019), "The Value System and Locus of Control in Students", *Sociološki pregled*, 53(1), 136-159.
40. Sobotka, Tomaš (2008), "The Diverse Faces of the Second Demographic Transition in Europe", *Demographic Research*, 19(8), 171-224.
41. Sobotka, Tomaš, Toulemon, Laurent (2008), "Changing Family and Partnership Behaviour: Common Trends and Persistent Diversity across Europe", *Demographic Research* 19(6), 85-138.
42. Stanković, Biljana (2003), "Stavovi adolescenata o rađanju i roditeljstvu", *Demografski pregled*, 15, 1-4.

43. Stojanović, Boban, Aleksandar Ivković (2020), *Alternativni izveštaj o položaju i potrebama mladih u Republici Srbiji 2020*. Krovna organizacija mladih Srbije, Beograd
44. Šobot, Ankica (2010), "Promene strukturnih karakteristika stanovništva Srbije: razlike između žena i muškaraca", *Sociološki pregled*, 44(2), 265-282.
45. Šobot, Ankica (2022), *Niske stope rađanja i rodne uloge: teorijski okvir i praktični izazovi*, Institut društvenih nauka, Beograd
46. Thornton, Arland, Dimiter Philipov (2009), "Sweeping Changes in Marriage, Cohabitation, and Childbearing in Central and Eastern Europe: New Insights from the Developmental Idealism Framework", *European Journal of Population*, 25(2), 123–156.
47. Tomanović, Smiljka, Ignjatović Suzana (2004), "Mladi u tranziciji: između porodice porekla i porodice opredeljenja", u: Nikolić, Milan, Srećko Mihailović (prir.), *Mladi zagubljeni u tranziciji*, Centar za proučavanje alternativa, Beograd
48. Tomanović, Smiljka, Ignjatović Suzana (2006a), "The Transition of Young People in a Transitional Society: The Case of Serbia", *Journal of Youth Studies*, 9(3), 269-285.
49. Tomanović, Smiljka, Ignjatović, Suzana (2006b), "Attitudes on Transition to Adulthood among Young People in Serbia", *Sociologija*, 48(1), 55-72.
50. Tomanović, Smiljka (2012a), "Tranzicije u porodičnom domenu", u: Tomanović Smiljka i sar., *Mladi naša sadašnjost. Istraživanje socijalnih biografija mladih u Srbiji*, Čigoja štampa i Institut za sociološka istraživanja, Beograd, 127–146.
51. Tomanović, Smiljka (2012b), "Changes in transition to adulthood of young people in Serbia between 2003 and 2011", *Sociologija*, 54(2), 227-243.
52. Tomanović, Smiljka, Dragan Stanojević (2015), *Mladi u Srbiji 2015. Stanja, opažanja, verovanja i nadanja*, Friedrich Ebert Stiftung, Beograd
53. Tomanović, Smiljka, Dragan Stanojević (2024), *Sociologija porodičnog života*, Institut za sociološka istraživanja, Beograd
54. UN, (2016), Changing patterns of marriage and unions across the world; dostupno na: https://www.un.org/development/desa/pd/sites/www.un.org.development.desa.pd/files/files/documents/2020/Jan/un_2016_factsheet2.pdf), posećeno: 15. 12. 2024.
55. Van de Kaa, Dick J. (1987), "Europe's second demographic transition", *Population bulletin*, 42(1), 1-59.

56. Vasić, Petar (2012), "Koliko sociološke i ekonomske teorije mogu objasniti dugotrajni pad fertiliteta u Srbiji?", *Demografija*, 9, 237-256.
57. Zaidi, Batool, Philip S. Morgan, (2017), "The Second Demographic Transition Theory: A Review and Appraisal", *Annual Review of Sociology*, 43, 473-492.

YOUNG PEOPLE AND MARRIAGE IN SERBIA IN GENDER DIMENSION – EXPERIENCES, PRECONDITIONS AND PERCEPTIONS

Summary:

The characteristics of marriage among young people in Serbia show similarities with contemporary European trends of postponing marriage, the decline in the universality of marriage, and the de-standardization of partnerships. These changes are interpreted in the broader context of societies affected by the process of the second demographic transition. This paper offers an empirical validation of the second demographic transition model in the domain of marriage, focusing on the analysis of the experiences, preconditions and perceptions of marriage among young people in the Autonomous Province of Vojvodina (Serbia), from a gender perspective. The research was conducted in the spring of 2024, on a sample of 989 young participants. The data was collected using an electronic questionnaire. The results confirmed gender differences in the perception and experience of marriage among young people, which were expressed in the domain of perceptions of prerequisites for marriage, the advantages and disadvantages of married life, and the best years for entering marriage. This confirmed the main hypothesis, as well as most of the secondary hypotheses related to specific aspects of the analysis. The presented data suggests a partial de-standardization of partnerships and marriage practices among young people in our society, marked by a combination of traditional elements and postmodern values.

Key words: young people; second demographic transition; marriage; post-socialist transition; gender dimension

Adrese autorica
Authors' address

Jelena Tanasijević
Univerzitet u Novom Sadu
Filozofski fakultet
jelena.tanasijevic@ff.uns.ac.rs

Ana Bilinović Rajačić
Univerzitet u Novom Sadu
Filozofski fakultet
ana.bilinovic@ff.uns.ac.rs

Jovana Čikić
Univerzitet u Novom Sadu
Filozofski fakultet
jovana.cikic@ff.uns.ac.rs

